

НЕОБХІДНІСТЬ СФОРМОВАНОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДАЧА ТЕХНІЧНОГО ВНЗ

У статті розкривається сутність та доводиться важливість процесу професійної самореалізації викладача вищого технічного навчального закладу. Автор дає визначення професійної самореалізації викладача. Обґрунтовується необхідність сформованості професійної мобільності як передумова його професійної самореалізації. Наголошується зокрема на ролі інтелектуальної мобільності у професійній самореалізації викладача вищого технічного навчального закладу. Визначаються напрями подальших наукових досліджень означеної проблеми.

Ключові слова: викладач вищого технічного навчального закладу, інтелектуальна мобільність викладача вищого технічного навчального закладу, професійна мобільність, професійна самореалізація викладача.

Постановка проблеми. Зміни, які інтенсивно відбуваються в сучасному суспільстві, обумовлені стрімким науково-технічним прогресом, що вказує на актуальність постійного професійного самовдосконалення фахівців усіх без винятку галузей шляхом набуття ними нових знань і навичок для збереження професійної компетентності. У процесі навчання фахівців у базовому ВНЗ формується готовність їх до професійної діяльності як отримання відповідних знань, формування вмій і навичок її виконання з орієнтиром на подальше постійне розширення і оновлення своїх освітніх ресурсів, здатність бути професійно мобільними. Однак, на цьому формування професіонала не може припинитися, а навпаки, починається процес активного вдосконалення його як інтелектуала: розвитку в процесі подальшої самореалізації особистості, яка завжди має характеризуватися новим мисленням, творчою ініціативністю, конкурентоспроможністю, постійним підвищенням загальнонаукового, загальнокультурного та професійного рівнів, адже «колишня парадигма, що відбивала інтереси і сутність індустріального суспільства, детермінованого пізнання та однозначності оцінок, поступово змінюється методологією інформаційного суспільства, характерними ознаками якого є інтелект та технології, плюралістичного пізнання та імовірнісного оцінювання» [1].

Саме інтелект, у розумінні Р. Фейєрштейна, представника освітнього підходу до тлумачення його природи, є динамічним процесом взаємодії людини зі світом, критерієм розвитку якого є мобільність (гнучкість, пластичність) індивідуальної поведінки на основі опосередкованого досвіду навчання, тобто є продуктом цілеспрямованого навчання. Як результат навчання, доросла людина-фахівець, з одного боку, характеризується певними розвинутими інтелектуальними здібностями, рівень яких і надалі має зростати, що є основою для самореалізації у професії. З іншого боку, інтелектуальний розвиток фахівця нині зумовлюють численні вимоги мінливого середовища, зосереджуючи його на найбільш актуальних навичках для досягнення успіху у професійній діяльності та самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідники, серед яких І. Бекешкіна, Л. Ведерникова, Т. Вівчарик, І. Краснощок, Н. Лосєва, Л. Мова, В. Муляр, М. Недашківська, Г. Нестеренко, В. Радул, Л. Рибалко, М. Ситникова, Л. Сохань, В. Тихонович, А. Фоменко, Н. Шульга та інші, наголошують на необхідності й актуальності розв'язання проблем самореалізації особистості в освітньому просторі. Рядом вчених розроблені наукові концепції, пов'язані з вивченням питань професійного становлення та розвитку (В. Алфімов, В. Андрєєв, Л. Макарова, О. Пехота).

Проблема самореалізації особистості, таким чином, вже досліджувалася низкою вчених у різних аспектах, однак не досліджувалася щодо викладача технічного ВНЗ, який має бути максимально професійно мобільним в умовах викладання низки дисциплін студентам технічних напрямів, згідно з їхньою спеціалізацією та постійною появою нових, зумовлених технічним прогресом, спеціальностей, а для цього викладач має бути фахівцем-інтелектуалом, здатним і готовим до сталого розвитку.

У найскладніші умови потрапляють, наприклад, викладачі іноземних мов технічних ВНЗ, оскільки крім іноземної мови, якою досконало володіють за базовою освітою, мають викладати дисципліни «іноземна мова за професійним спрямуванням», «іноземна мова професійного спілкування» та інші спецкурси, вести факультативи за фахом студентів найрізноманітніших технічних напрямів. Безумовно, це вимагає від викладача іноземних мов опанування певними спеціальними знаннями за фахом студентів: про компоненти і будову технічних приладів і пристроїв, принципи

їхньої роботи, новітні досягнення науки і техніки тощо, адже базовий вищий навчальний заклад готує викладача іноземних мов не для певної конкретної галузі, а такого собі «універсального фахівця», який має самоудосконалюватися, аби працювати у тому чи іншому місці: у школі, педагогічному, медичному, технічному ВНЗ тощо, тобто такого, який має бути професійно й інтелектуально мобільним.

Іншим прикладом може бути викладач спеціальних дисциплін, який закінчив базовий вищий навчальний заклад десять років тому і його галузеві знання для сучасного технічного ВНЗ, що готує нове покоління фахівців, вже застаріли. Він теж має бути готовим і вміти отримувати необхідні знання, коли у них виникає потреба, йти у ногу з часом, аби бути затребуваним на ринку праці.

Тому ми поставили за **мету** втілення відповідного дослідження, а саме: обґрунтувати необхідність сформованості професійної мобільності викладача технічного ВНЗ, яка є передумовою його професійної самореалізації, та визначити роль інтелектуальної мобільності у професійній самореалізації викладача технічного ВНЗ, а на основі отриманих результатів виділити напрями подальших наукових розвідок.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для досягнення поставленої мети ми вивчили, передусім, результати наукових досліджень, пов'язаних з питаннями професійної самореалізації фахівців, а також стан розробленості проблеми щодо викладачів технічних ВНЗ. Самореалізація особистості досліджувалася і досліджується у педагогіці цілою низкою вчених, серед яких Л. Бурая, Т. Вівчарик, С. Гармаш, Б. Гершунський, О. Горячова, І. Ісаєв, Л. Калашнікова, А. Ковальова, І. Краснощок, Л. Левченко, Н. Лосєва, Л. Рибалко, М. Ситникова, О. Теплова та ін.

Узагальнюючи різні погляди науковців, самореалізація розглядається ними як процес реалізації потенціалу людини, що постійно розвивається, тобто як реалізація її індивідуальності за допомогою власних зусиль і взаємодії з іншими людьми. При чому, деякі науковці оперують поняттями «самовизначення», «самоактуалізація», «самоздійснення», вкладаючи у них ідентичний зміст.

Згідно з нашими попередніми дослідженнями професійної самореалізації щодо викладача технічного ВНЗ, це є креативно-творчий стратегічний процес просування його за індивідуально вибудованою траєкторією, що є певним способом життєдіяльності, який виражає процес набуття необхідних фахових знань, умінь, навичок та якостей у міру виникнення потреби в них в умовах професійної діяльності у конкретному технічному ВНЗ. Даний процес розглядається як такий, що триває від професійного самовизначення та початкового становлення надалі протягом усього періоду професійної діяльності викладача після здобуття базової освіти з метою максимально реалізувати власні можливості і здібності, оптимально використовуючи час і зусилля, засвоїти необхідні для викладача технічного ВНЗ фахові компетенції, тобто досягати потрібного рівня професійної компетентності. При цьому у процесі професійної самореалізації розвиток особистості відбувається виходячи з певних передумов, які визначають сформованість її готовності, де провідне місце посідає особистісна мобільність – основна професійна характеристика фахівця, яка сприяє його конкурентоспроможності на ринку праці.

За Т. Б. Котмаковою, особистісна мобільність є інтегративною якістю майбутнього фахівця, яка виявляється у сформованій мотивації до навчання, здібності до творчої діяльності, в ефективному спілкуванні і дозволяє особистості перебувати у стані активного творчого саморозвитку. Тобто, особистісна мобільність тут виступає найбільш загальною характеристикою готовності індивіда до якісних змін у житті, серед яких зміни, що мають місце у процесі його самореалізації і стосуються професії.

Слід зауважити, що останні часом вченими-представниками різних наукових напрямів виділяються і досліджуються різні види мобільності, які зумовлюють розвиток і ефективність реалізації індивідуального людського капіталу: освітня, інформаційна, інтелектуальна, професійна, кваліфікаційна, трудова, комунікативна, адаптаційна, пристосовницька, ситуаційна, соціальна, територіальна (географічна). Проте, для нашого дослідження слід, перш за все, звернутися до професійної як форми соціальної особистісної.

Так, М. І. Дьяченко та Л. О. Кандибович вважають, що професійна мобільність передбачає володіння системою узагальнених професійних прийомів і вміння ефективно використовувати їх для виконання будь-яких завдань у суміжних галузях, порівняно легко переходити від однієї діяльності до іншої, а також високий рівень узагальнених професійних знань, готовність до оперативного відбору й реалізації оптимальних способів виконання різноманітних завдань у межах своєї професії, що стає

важливим компонентом кваліфікаційної структури спеціаліста в умовах швидких змін техніки і технології виробництва.

Виходячи з такого тлумачення, професійна мобільність викладача технічного ВНЗ, яка є формою соціальної, розглядається нами як внутрішнє самовдосконалення його особистості, що базується на стабільних фахових цінностях і потребі у такому самовдосконаленні, виходячи з освіченості та компетентності у межах своєї професії, для того щоб залишатися конкурентоспроможним на ринку праці і підвищувати відповідним чином свій фаховий рівень.

Як відомо, саме професійна сфера виступає для більшості людей у період зрілого дорослого віку середовищем, що сприяє подальшому розвитку когнітивних навичок, і, як результат, вони демонструють вищі результати інтелектуальної гнучкості. Інтелектуальний розвиток у цей період перебуває на стадії досягнення і використовується для вирішення проблем професійної самореалізації. Викладач технічного ВНЗ належить до сфери, у якій певні фахові знання, уміння навички швидко застарівають під впливом нових вимог і змін, тому ці фахівці мають постійно оволодівати новими методами технологіями, аби зберігати свою професійну компетентність. Останнє стає можливим завдяки сформованості його інтелектуальної мобільності.

Досліджуючи питання формування інтелектуальної мобільності старшокласників, Л.А. Хорунжа визначає інтелектуальну мобільність як інтегроване особистісне утворення, що включає інтелектуальні вміння, здібності та особистісні якості, які дають можливість людині швидко віднаходити, обробляти й застосовувати інформацію, приймати рішення й оперативно діяти в стандартних і нестандартних ситуаціях, ефективно реалізовувати здобуті знання, обирати оптимальні способи виконання завдань [2]. Г.І. Єгорова виділяє інтелектуальну мобільність як критеріально-індикаторну складову інтелектуальної культури, що передбачає здатність до соціальної взаємодії, готовність до становлення фахівця-інтелектуала в умовах освітнього середовища ВНЗ [3].

Професійна самореалізація викладача технічного ВНЗ відбувається завдяки таких особистісних якостей (здатності), як енергійність, рішучість, воля, наполегливість, цілеспрямованість, активність, самостійність, діловитість, обачливість, здатність до прийняття рішень та ін., а також інтелектуальних умінь (готовності), основою яких є мисленнєві операції, що забезпечують пошук, обробку і застосування інформації, тобто сформованості його інтелектуальної мобільності.

Таким чином, пріоритетного значення, з огляду на важливість розвитку інтелекту для самореалізації, слід надавати сформованості відповідної мобільності фахівця як здатності і готовності до подальшого розвитку, що стосується способів застосування інтелекту. Саме інтелектуальна мобільність відіграє орієнтувальну роль у житті людини, сприяючи самовизначенню, самореалізації, самоактуалізації, у тому числі професійній самореалізації викладача технічного ВНЗ, виступаючи як показником рівня його інтелектуального розвитку, з одного боку, так і критерієм постійної соціальної адаптації, – з іншого.

Важливі дослідження згаданих вище науковців доводять необхідність формування інтелектуальної мобільності майбутніх фахівців як здатності і готовності до подальшого розвитку у процесі їхньої самореалізації у професії по завершенні навчання у ВНЗ. Проте, мусимо констатувати, що ґрунтовні дослідження у даному напрямі, на жаль, відсутні, а у науці нині немає чітких розмежувань понять «інтелектуальна мобільність» та «інтелектуальна гнучкість», близьким до них за змістом, на думку деяких учених, є поняття «інтелектуальні здібності», інші вбачають сенс в оперуванні поняттям «інтелектуальна компетентність».

Висновки

Визначивши процес професійної самореалізації викладача ВНЗ як певний спосіб життєдіяльності людини, що виражає процес набуття нею необхідних фахових компетенцій та якостей у міру виникнення потреби в них, ми з'ясували, що необхідною передумовою професійної самореалізації фахівця як постійного професійного зростання через засвоєння нових знань і вдосконалення умінь і навичок професіонала, що прагне бути затребуваним і конкурентоспроможним на ринку праці, відчуваючи у цьому сенс життя, є сформованість його інтелектуальної мобільності. Недослідженість даної проблеми вказує на перспективний напрям наукових розвідок. Зокрема, до напрямів подальших наукових досліджень ми вважаємо за доцільне віднести визначення структури інтелектуальної мобільності викладача технічного ВНЗ, критеріїв та показників її сформованості.

Список використаних джерел:

1. Філософсько-методологічні засади підвищення якості вищої освіти України: європейський вимір / авт. кол. : В. Андрущенко (кер.), М. Бойченко, Л. Горбунова, І. Надольний та ін. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 220 с.

2. Хорунжа Л. А. Формування інтелектуальної мобільності старшокласників у навчальному процесі загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2009. – 293 с.

3. Егорова, Г. И. Интеллектуализация профессиональной подготовки специалиста технического вуза: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 [Электронный ресурс] / Г.И. Егорова. – Санкт-Петербург, 2005. – 407 с.

Я. В. Абсальямова

НЕОБХОДИМОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ОБИЛЬНОСТИ КАК ПРЕДПОСЫЛКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА

Резюме. В статье раскрывается сущность и доказывается важность процесса профессиональной самореализации преподавателя технического высшего учебного заведения. Автор дает определение профессиональной самореализации преподавателя высшего учебного заведения. Обосновывается необходимость формирования профессиональной мобильности как предпосылка его профессиональной самореализации. Подчеркивается роль интеллектуальной мобильности в профессиональной самореализации преподавателя технического вуза. Определяются направления дальнейших научных исследований обозначенной проблемы.

Ключевые слова: интеллектуальная мобильность преподавателя технического вуза, преподаватель технического вуза, профессиональная мобильность, профессиональная самореализация преподавателя.

Ya. V. Absalyamova

NECESSITY OF INTELLECTUAL MOBILITY FORMATION AS A BACKGROUND OF PROFESSIONAL SELF-ACTUALISATION OF A TECHNICAL HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT'S TEACHER

Summary. In the article the essence and importance of professional self-actualization process of the teacher of technical higher educational establishment are explained. The definition of professional self-actualization of the teacher of higher educational establishment is given by author. The necessity of professional mobility formation as a background of his professional self-actualisation is proved. Particularly, the role of intellectual mobility in professional self-actualisation of a technical higher educational establishment's teacher is stressed. The directions for further studies of the problem are defined.

Keywords: intellectual mobility of the teacher of technical higher educational establishment, professional mobility, teacher of technical higher educational establishment, teacher's professional self-actualization.